

UYGUR ZORLA ÇALIŞTIRMASI: KÜRESEL TEDARİK ZİNCİRİNE YANSIMALARI VE TÜRKİYE İÇİN OLASI RİSKLER

Vildan Kadioğlu Sarıyaşar

Politika Notu
Kasım 2025

UYGUR ZORLA ÇALIŞTIRMASI: KÜRESEL TEDARİK ZİNCİRİNE YANSIMALARI VE TÜRKİYE İÇİN OLASI RİSKLER

Vildan Kadioğlu Sarıyaşar

Politika Notu
Kasım 2025

1. Küresel Bir İnsanlık ve Ticaret Krizi

Küresel tedarik zincirlerinin genişlemesi, maliyet odaklı üretim modellerinin yaygınlaşması ve uluslararası rekabetin artması, son yıllarda zorla çalıştırma riskini dünya ekonomisinin merkezî bir gündem maddesi hâline getirmiştir. Özellikle Doğu Türkistan'da (resmî adıyla Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi) zorla çalıştırma uygulamalarının sistematik bir üretim modeline dönüşmesi; pamuk, tekstil, elektronik, tarım ve ham madde sektörleri başta olmak üzere çok sayıda küresel değer zincirinin güvenilirliğini ciddi biçimde zayıflatmaktadır.

Zorla çalıştırma yasağı, uluslararası hukukta emredici nitelikte bir normdur (jus cogens) ve Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile Avrupa Konseyi tarafından temel bir insan hakkı ihlali olarak açıkça tanınmaktadır. Ancak özellikle Doğu Türkistan'daki zorla çalıştırmanın küresel ekonomiye dâhil olma biçimi değişmiş; menşe gizleme, üçüncü ülke üzerinden yeniden etiketleme ve ürün aklama gibi yöntemler yaygınlaşarak ihlallerin görünürlüğünü azaltmıştır. Bu durum, uluslararası toplumun yalnızca normatif düzeyde değil, doğrudan denetim ve ticaret politikaları düzeyinde de daha sert ve bağlayıcı adımlar atmasına yol açmıştır.

Bu küresel dönüşüm, Türkiye açısından hem fırsatlar hem de riskler doğurmaktadır. Türkiye'nin üretim kapasitesi, coğrafi konumu ve lojistik üstünlükleri onu tedarik zincirlerinde stratejik bir aktör hâline getirirken; küresel ölçekte

yaygınlaşan ürün aklama mekanizmaları Türkiye'nin farkında olmadan Uygurların zorla çalıştırılma sürecini de içine alan tedarik zincirine dahil olma riskini artırmaktadır. Ulusal mevzuatın ve tedarik zinciri şeffaflığına ilişkin kurumsal kapasitenin küresel standartlara kıyasla sınırlı kalması, Türkiye'nin ABD ve Avrupa Birliği (AB) başta olmak üzere büyük piyasalarda düzenleyici yaptırımlarla karşılaşma riskini artırmaktadır.

Bu politika notu, zorla çalıştırmanın küresel hukuki çerçevesini, ürün aklama mekanizmalarını ve Türkiye'nin mevzuat ile denetim alanındaki kırılganlıklarını analiz ederek; Türkiye'nin uluslararası yaptırım ve itibar kaybı risklerini azaltmasına, küresel tedarik zincirlerinde etik dışı süreçlere dolaylı biçimde dahil olmasını engellemesine ve sürdürülebilir ticari konumunu korumasına yönelik politika önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

2. Zorla Çalıştırmaya Dair Uluslararası Hukuki ve Ticari Çerçeve

Zorla çalıştırma, uluslararası insan hakları hukuku ile çalışma standartlarında açıkça yasak-

Yazar:

Vildan Kadioğlu Sarıyaşar

Tasarım:

Raşidin Buğda

ETNR

lanmıştır. Uluslararası toplum, bu insanlık dışı uygulamayı ortadan kaldırmak için çeşitli hukuki mekanizmalar ve yasal çerçeveler oluşturmuştur. Zorla çalıştırma yasağı, uluslararası hukukta emredici norm (jus cogens) niteliği taşımakta olup, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından temel bir insan hakkı ihlali olarak kabul edilmektedir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 1930; Birleşmiş Milletler, 1948; Avrupa Konseyi, 1950; Birleşmiş Milletler, 1966; Uluslararası Çalışma Örgütü, 2022).

Ekonomik ve ticari düzenlemeler zorla çalıştırmanın önlenmesinde tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. **Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri**, şirketlerin tedarik zincirlerinde insan haklarına saygı göstermesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (Birleşmiş Milletler, 2011). Bu doğrultuda, **İngiltere'nin Modern Kölelik Yasası (İngiltere, 2015)** ve **Avustralya'nın Modern Kölelik Yasası (Avustralya, 2018)** gibi ulusal düzenlemeler, işletmelere tedarik zincirlerinde zorla çalıştırmaya ilişkin raporlama yükümlülükleri getirmiştir.

Benzer şekilde, **ABD'nin Tariff Act of 1930 başlıklı Gümrük Tarifeleri Yasası (1930), 307. maddesi** uyarınca kısmen dahi zorla çalıştırmayla üretilmiş ürünlerin ithalatını tamamen yasaklamakta ve Amerikan Gümrük ve Sınır Muhafaza İdaresi'nin (U.S. Customs and Border Protection – CBP) yalnızca şüphe üzerine bile sevkiyatları durdurup inceleyebilmesine imkân tanımaktadır. Bu yaklaşım daha sonra **Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası (UFLPA)** ile genişletilmiş; bu yasa Doğu Türkistan veya belirli Çinli tedarikçilerle bağlantılı tüm ürünlerin zorla çalıştırma ile üretildiğine dair bir karineyi kabul etmiştir (Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, 2021). Dahası, Amerikan Gümrük ve Sınır Muhafaza İdaresi son yıllarda yalnızca Çin menşeli ürünlere odaklanmakla kalmayıp; **Türkiye, Orta Asya, Güneydoğu Asya ve Orta Doğu üzerinden yürütülen üçüncü ülke kaynaklı "ürün aklama" ("product laundering") rotalarını da aktif biçimde soruşturmaktadır**. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri ile **Malezya arasında imzalanan 2025 tarihli Karşılıklı Ticaret Anlaşması (2025)**, zorla

çalıştırmayla üretilmiş ürünlerin ihracatını engelleyen hükümler içermekte ve taraf devletlerin bu ürünleri piyasaya sokmamasını zorunlu kılmaktadır. **Bu tür düzenlemeler, uluslararası ticarete zorla çalıştırmaya karşı artan hassasiyetin somut yansımaları olup, devletlerin uyum sağlamaması hâlinde uluslararası denetimin tetikleyebileceği ekonomik yaptırımların ne kadar gerçek bir risk oluşturduğunu açıkça göstermektedir.**

Küresel ölçekte yaşanan bu gelişmeler bağlamında, Avrupa Birliği de zorla çalıştırma ile üretilmiş ürünlerin Avrupa Birliği pazarına arz edilmesini engelleyen önemli bir düzenleyici çerçeve geliştirmiştir. **2024'te kabul edilen AB Pazarındaki Zorla Çalıştırma Ürünlerinin Yasaklanmasına ilişkin Tüzük; menşei, sektörü veya tedarik zinciri içerisindeki konumu fark etmeksizin zorla çalıştırma ile üretilmiş tüm ürünlerin AB pazarına girişini yasaklamaktadır (Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, 2024)**. Tüzük kapsamındaki denetim süreci, kurumlar arasında açık bir görev dağılımı öngörmektedir: zorla çalıştırmanın AB içinde gerçekleştiği şüphesi varsa soruşturmalar ulusal yetkili makamlar tarafından yürütülürken, AB dışında gerçekleştiği şüphesi durumunda soruşturma ve karar alma süreçlerine Avrupa Komisyonu öncülük edecektir (Avrupa Komisyonu, t.y.). Bu yapı, AB'nin zorla çalıştırma ile mücadelede yalnızca normatif bir duruş sergilemediğini, aynı zamanda uygulama ve denetim boyutunda da bağlayıcı ve etkili bir mekanizma geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

3. Türkiye'nin Mevzuat ve Denetim Eksiklikleri: Küresel Gelişmelerle Artan Uyum Baskısı

Türkiye'nin ticaret politikalarını bahsi geçen gelişmeler ışığında gözden geçirmesi hem uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi hem de küresel tedarik zincirlerinde güvenilir bir aktör olarak konumunu koruması açısından kritik

önem taşımaktadır. Türkiye, 1982 Anayasası'nın 18. maddesi ("Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.") ve taraf olduğu uluslararası sözleşmeler aracılığıyla bu yasağa uymayı taahhüt etmiştir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 1930; Avrupa Konseyi, 1950; Birleşmiş Milletler, 1966). Buna karşın, küresel tedarik zincirlerinin giderek karmaşıklaşması ve özellikle Çin gibi devletlerin uyguladığı mekanizmaları, **Türkiye'nin mevcut mevzuatının bu tür risklere yanıt verme kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermektedir.** Mevzuat, zorla çalıştırmayı yasaklamakla birlikte, zorla çalışma yoluyla üretilen ürünlere yönelik özel, kapsamlı ve güncel yaptırım mekanizmaları içermemekte; bu durum Türkiye'nin hem iç hukuki düzenlemelerinde hem de ticaret politikalarında önemli boşluklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin bu alanlardaki eksikliği, özellikle Avrupa Birliği'nin tedarik zincirlerinde insan hakları ihlallerini önlemeye yönelik giderek sıkılaştıran normatif çerçevesi karşısında daha görünür hâle gelmektedir. Ticaret Bakanlığı'nın internet sitesinde yayımlanan bilgilere göre, AB'nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Özen Yükümlülüğü Direktifi (CS3D) şirketlere yalnızca kendi faaliyetlerini değil, tedarik zincirlerinin tüm aşamalarını kapsayacak biçimde insan haklarına ilişkin kapsamlı bir özen yükümlülüğü getirmekte; zorla çalışma dâhil olmak üzere ağır ihlallerin tespitinde işletmeleri bağlayıcı ve raporlanabilir süreçler geliştirmeye zorlamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, t.y.; Kolcuoğlu & Erarslan, 2025). Benzer biçimde, İngiltere'nin Modern Kölelik Yasası (2015) ile Avustralya'nın Modern Kölelik Yasası (2018) de işletmelere tedarik zincirlerinde modern kölelik risklerini tespit etme ve bu risklere ilişkin yıllık raporlama yükümlülüğü getirmektedir. Buna ek olarak, **Alman Tedarik Zinciri Yasası** da şirketleri insan hakları ve çevre temelli riskler bakımından sorumluluğa tabi tutmakta (T.C. Ticaret Bakanlığı, t.y.); **bu düzenlemeler Türkiye'de faaliyet gösteren veya Avrupa pazarına ihracat yapan firmalar açısından artan bir uyum baskısı yaratmaktadır.** Bu çok yönlü normatif gelişmeler, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerine entegre bir ekonomi olarak mevcut düzenlemelerinin hangi noktalarda sınırlı kaldığını daha görünür kılmaktadır.

Türk mevzuatı iş hukuku, ceza hukuku ve idare hukuku alanlarında zorla çalıştırmayı açıkça yasaklamakla birlikte, şirketlerin tedarik zincirlerinde insan hakları risklerini sistematik biçimde analiz etmelerini, önleyici tedbirler geliştirmelerini, uygulamayı izlemelerini veya düzenli raporlama yapmalarını zorunlu kılan bütünlüklü bir mekanizma öngörmemektedir. **Ayrıca denetim süreçlerinin büyük ölçüde ihbar ve şikâyeteye dayanması, kurumsal seviyede insan hakları özen yükümlülüğünü hayata geçirecek idari araçların ve risk temelli, proaktif bir kontrol altyapısının sınırlı olduğunu göstermektedir.** Birleşmiş Milletler'in İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri (BM İlkeleri), işletmelere tedarik zincirlerinde insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü getirmesine rağmen, Türkiye'de bu yükümlülükler yeterince yasal zemin bulamamaktadır. **Bu şeffaflık ve kurumsal kapasite eksikliği, zorla çalışma riskini artırmakta; işletmelerin uluslararası uyum gerekliliklerini karşılama zorlaştırmakta ve tüketicilerin etik olmayan üretim süreçlerine dolaylı olarak ortak olmasına neden olmaktadır.** Bu yapısal sınırlılıklar, Türkiye'nin ticaret politikalarında kapsamlı bir revizyona duyulan ihtiyacı giderek daha belirgin hâle getirmektedir.

4. Zorla Çalıştırma ve Ürün Aklama Mekanizması: Somut Riskler

Doğu Türkistan'da yürütülen zorla çalıştırma uygulamaları, küresel ekonomide derin izler bırakmaktadır. Özellikle Çin'in pamuk arzının %90'ından fazlasını Doğu Türkistan'dan sağlanması, zorla çalıştırma riski taşıyan ürünlerin tekstil ve diğer sektörlerde yayılmasını kolaylaştırmaktadır (Murphy & Elimä, 2020; Uluslararası Çalışma Örgütü, 2022; 新华网 [Xinhua Haber Ajansı], 2024).

Çin'in bu süreçte kullandığı en önemli mekanizma **"ürün aklama"dır.** Bu mekanizma, zorla çalıştırıla-

rak üretilen malların menşeinin gizlenerek yasal yollardan elde edilmiş gibi gösterilmesi sürecini ifade eder. Bu süreç, aşağıdaki yöntemlerle gerçekleştirilmektedir:

Üçüncü Ülke Kullanımı:

Doğu Türkistan'da zorla çalıştırılarak üretilmiş pamuk ve pamuk esaslı ürünler, küresel tedarik zincirlerinde gizli yollarla dolaşıma sokulmaktadır. Bölgeden çıkan ham pamuk, iplik veya kumaş önce Doğu Türkistan'dan ihraç edilmekte, ardından montaj ya da paketlenme gibi nihai işlem aşamalarından geçmek üzere Bangladeş, Vietnam, Filipinler, Endonezya ve Kamboçya dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çeşitli ülkelere gönderilmektedir. Bu işlemler menşe şahadetnamesine **"Made in [üçüncü ülke]"** etiketi kazandırarak, ürünlerin gerçek kökeni gizlenebilmektedir. Araştırma, uluslararası ticaret ve gümrük verilerini inceleyerek, Çin'in pamuk ihracatının yarı işlenmiş hâlindeki %52'sinden fazlasının bu tür aracı ülkeler aracılığıyla gönderildiğini ve markaların pamuk menşeiyle bağlantılı riskleri yönetmede zorluk yaşadığını göstermektedir (Murphy & Elimä, 2020).

Yanlış Beyan ve Gizleme:

ABD ve küresel perakendecilerden alınan 822 ürün üzerinde yapılan bir araştırma, bu ürünlerin %19'unda Doğu Türkistan pamuğu izine rastlandığını ortaya koymuştur. Pozitif çıkan örneklerin %57'sinde etiketlerde yalnızca "ABD menşeli" ibaresi bulunması, tüketiciyi yanıltma riskine işaret etmektedir. Ayrıca bu ürünlerin üçte ikisinde **Uygur pamuğunun diğer bölgelerden gelen pamuklarla karıştırıldığı tespit edilmiştir**. ABD 2021'de bu pamukla üretilen ürünlerin ithalatını yasaklamış olsa da araştırma, yasanın uygulanmasında sınırlılıklar bulunduğunu ve Çin pamuğunun farklı ülkeler üzerinden ABD pazarına girmeye devam ettiğini göstermektedir (McLymore, 2024).

5. Türkiye için Olası Riskler

Türkiye, coğrafi konumu ve geniş ticaret ağları nedeniyle küresel tedarik zincirlerinde önemli bir yere sahiptir; ancak bu konum, Doğu Türkistan'da zorla çalıştırma yoluyla üretilen ürünlerin üçüncü ülkeler üzerinden yeniden etiketlenerek küresel piyasalara sokulduğu süreçlerde belirli bir kırılganlık da yaratmaktadır. Ürün aklama mekanizmalarının karmaşıklığı ve menşe doğrulamadaki mevcut sınırlılıklar dikkate alındığında, Türkiye'nin bu akışa dâhil olma riski artmaktadır. **Gerekli yasal ve idari önlemler güçlendirilmediği takdirde, Doğu Türkistan kaynaklı zorla çalıştırma ürünlerinin Türkiye üzerinden dolaşıma girmesi hem uluslararası denetimlerde sorunlara hem de Türkiye'nin ticari güvenilirliğinin zedelenmesine yol açacak ciddi sonuçlar doğurabilir.**

5.1. Tedarik Zinciri Manipülasyonu ve Türkiye'nin Dolaylı Dahil Olma Riski

Küresel tedarik zincirlerinin karmaşık yapısı, **Türkiye'yi farkında olmadan "ara üretim" veya "yeniden etiketleme" süreçlerinde rol alan bir ülke konumuna getirme tehlikesi** taşımaktadır. Özellikle tekstil, konfeksiyon, elektronik, tarım ve hammadde sektörlerinde faaliyet gösteren firmalar, ithal ettikleri yarı mamul veya ham maddelerin menşei yeterince denetlemediklerinde, zorla çalıştırma bağlantılı üretim zincirlerine dolaylı biçimde dahil olabilmektedir.

Bu durum yalnızca etik bir sorun değil, aynı zamanda hukuki ve ticari bir risk niteliği taşımaktadır. Uluslararası piyasalarda ürünlerin yalnızca kalitesi değil, üretim sürecinin insan hakları standartlarına uygunluğu da belirleyici hâle gelmiştir. Zorla çalıştırma riski taşıyan ülkelere **Türk firmalarının ürünleri, özellikle AB ve ABD pazarlarında gümrükte durdurulma, incelemeye alınma veya yasaklanma riskiyle karşı karşıya kalabilir.**

Türkiye'deki üreticilerin büyük bölümü, ithalat süreçlerinde menşe şahadetnamesi veya tedarikçi beyanı gibi belgelere güvenmektedir. Ancak Çin'in ve ona bağlı bölgelerin uyguladığı "ürün aklama" mekanizmaları —örneğin Doğu Türkistan pamuğunun üçüncü ülkelerde işlenip menşe değiştirmesi— bu beyanların doğruluğunu tartışmalı hâle getirmekte, gümrük denetimlerinin etkinliğini azaltmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerinde etik dışı üretimin yeniden etiketlenmesi için kullanılması riski son derece yüksektir. Bu tür dolaylı dahil olma senaryoları, ülkenin hem hukuki sorumluluğunu hem de uluslararası ticari itibarını doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir.

5.2. Ekonomik Yaptırım Riski

Zorla çalıştırma yoluyla üretilen pamuk ve benzeri ürünlerin menşe bilgileri değiştirilerek üçüncü ülkeler üzerinden küresel pazara sunulması, **yalnızca Çin'i değil bu süreçte aracılık eden ülkeleri de hedef hâline getirmiştir**. Zorla çalıştırmayla bağlantılı tedarik zincirlerinde yer aldığı tespit edilen bazı ülkeler veya şirketler, ABD ve AB tarafından ithalat yasakları ya da ticari kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye tedarik zincirlerinde gerekli özen yükümlülüğünü ve şeffaflık mekanizmalarını güçlendirmede, ABD'nin 1930 tarihli Gümrük Tarifeleri Yasası ve Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası kapsamında uygulayabileceği yaptırımlar ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu çerçevede ABD, **Türkiye menşeli ürünleri sınırda durdurabilir veya engelleyebilir**, belirli şirketler ya da sektörler için **"Withhold Release Order" (ürünün ülkeye girişini engelleyen idari tedbir)** çıkarabilir ve bazı Türk şirketlerini Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası kapsamında yaptırım listesine ("UFLPA Entity List" olarak anılan ve zorla çalıştırma riski yüksek görülen şirket veya tedarikçilere yönelik hazırlanan ve bu listedeki tüm aktörlerin ABD'ye ürün göndermesini fiilen yasaklayan bir yaptırım listesi.) ekleyebilir. Bu tür adımlar **Türkiye'nin ABD pazarına erişimini ciddi biçimde kısıtlayabilir**.

Benzer şekilde, Türkiye ihracata yönelik tedarik zincirlerinde zorla çalıştırma risklerini etkin şekilde ele almadığı takdirde, **AB'nin bahsi geçen yeni zorla çalıştırma regülasyonları** kapsamında bazı **Türk ürünlerinin AB pazarına kabul edilmemesi** ve bunun sonucunda **kayda değer ihracat kayıplarının ortaya çıkması** göz ardı edilemeyecek bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan hakları alanındaki uluslararası anlaşmalara taraf olan Türkiye, bu yükümlülüklerle çelişecek şekilde **insan hakları ihlallerine** dolaylı olarak dâhil olmakla suçlandığında **uluslararası alanda ciddi itibar kaybı** yaşayabilir. Böyle bir itibar kaybı yalnızca siyasi ilişkilerle sınırlı kalmayacak, aynı zamanda ekonomik alanı da doğrudan etkileyecektir.

Türkiye menşeli ürünlere yönelik olumsuz algı, **"Made in Türkiye" etiketinin güvenilirliğini zedeleyerek** dış pazarlarda talebin azalmasına ve dolayısıyla **ülke ekonomisinin zarar görmesine** yol açabilir. Bu senaryo, kısa vadeli kazançların uzun vadede ağır ticari kayıplara dönüşmesi riskini taşımaktadır.

5.3. Ulusal Güvenlik ve Halk Sağlığı Riskleri

Zorla çalıştırma bağlantılı ürünlerin Türkiye pazarına denetimsiz biçimde girmesi, yalnızca etik bir sorun değil; aynı zamanda **halk sağlığı ve ulusal güvenlik açısından giderek büyüyen bir risk alanı** hâline gelmektedir. Son dönemde Temu, Shein ve AliExpress gibi düşük maliyetli e-ticaret platformları üzerinden yapılan ithalatta, düşük tutarlı bireysel gönderilerin gümrük vergisi ve menşe kontrol mekanizmalarını aşması dikkat çekmektedir. Avrupa Komisyonu, bu platformlarda satılan çok sayıda ürünün izlenebilirlik ve ürün güvenliği standartlarını karşılamadığını, hatta bazı ürünlerin "illegal" veya güvenlik standartlarına aykırı olabileceğini belirtmektedir (Avrupa Komisyonu, 2024; 2025). Benzer şekilde, ABD Temsilciler Meclisi'nin ilgili raporu, Temu'nun tedarik zincirlerinde zorla çalıştırma bağlantısına ilişkin ciddi şüphelere ve platformun şeffaflık konu-

sundaki eksikliklerine işaret etmektedir (ABD Temsilciler Meclisi, 2023). Bu küresel tespitler, özellikle oyuncak, elektronik ve kişisel bakım ürünleri gibi kalemlerde denetimsiz ithalatın halk sağlığı bakımından ciddi riskler doğurabileceğini göstermektedir.

Türkiye’deki düzenleyici gelişmeler de bu riskleri teyit etmektedir. Ticaret Bakanlığı’nın yaptığı açıklamada, bireysel kargo yoluyla gelen ürünlerde tespit edilen güvenlik sorunları nedeniyle üç ürün grubuna —şarjlı çocuk araçları, akülü scooterlar ve belirli miktar üzerindeki kozmetik ürünler— kısıtlama getirildiği belirtilmiştir (Habertürk, 2024). Bakanlık ayrıca standart dışı veya menşei doğrulanamayan ürünlerle ilgili incelemelerin sürdüğünü ve riskli ürünlerin tespit edildiğini ifade etmiştir (TRT Haber, 2024). Bu gelişmeler, düşük değerli kargo akışının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda **tüketici güvenliği ve ulusal güvenlik bakımından** da önemli bir kırılganlık yarattığını ortaya koymaktadır. Denetimsiz e-ticaret akışının devamı; bir yandan yerli üreticilerin haksız rekabete uğramasına, diğer yandan tüketici sağlığı, veri güvenliği ve kritik altyapı açısından yapısal risklerin derinleşmesine yol açma potansiyeline sahiptir.

6. Sonuç ve Öneriler

Çin’deki zorla çalıştırma uygulamaları ve Uygur pamuğuna ilişkin insan hakları ihlalleri, AB ve ABD gibi uluslararası aktörler tarafından uygulanan ithalat yasakları ve kısıtlamalarla doğrudan ilişkilidir. Bu yasaklar, söz konusu ürünlerin AB pazarına girişini engellerken, Çinli üreticiler bu sınırlamaları aşmak amacıyla ürünlerin son montajını Türkiye gibi üçüncü ülkelerde yaptırmakta ve küresel pazara sunmaktadır. **Bu durum, kısa vadede ticari fırsatlar yaratsa da uzun vadede Türkiye menşeli ürünlerin güvenilirliğini zedeleyebilir, ülkenin uluslararası itibarını ve yerli üreticilerin rekabet gücünü olumsuz etkileyebilir.** Küresel tedarik zincirlerinin karmaşık yapısı, denetim ve mevzuat boşlukları ile şirketlerin tedarik zincirlerindeki sorumluluk eksikliği, **Türkiye’yi bu “ürün aklama” mekanizmalarına dolaylı olarak dahil edebilir ve potansiyel yaptırım riskini artırabilir.**

Politika Önerileri

- Zorla çalıştırma ve insan hakları ihlalleri konusunda **tedarik zinciri şeffaflığı** zorunluluğu getiren yasal düzenlemeler hazırlanmalıdır.
- E-ticaret ve düşük tutarlı kargoların **menşe denetimleri** sıkılaştırılmalıdır.
- Zorla çalıştırma ile bağlantılı ürünlerin ithalatı ve yerli montajı konusunda **açık ve bağlayıcı mevzuat** oluşturulmalıdır.
- Türkiye’de montaj ve üretim yapan işletmelerin tedarik zincirleri **sıkı denetime tabi tutulmalı**, zorla çalıştırma riskine karşı **uluslararası standartlar** uygulanmalıdır.
- Şirketler, tedarik zincirlerindeki zorla çalıştırma risklerini raporlamak ve önleyici tedbirler almakla yükümlü hâle getirilmelidir.
- Uluslararası iyi uygulamalardan (ABD Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası, AB Zorla Çalıştırma Yönetmeliği, İngiltere ve Avustralya Modern Kölelik Yasaları) örnekler alınmalıdır.
- **Menşe belgelerinin doğruluğu** ve ürünlerin kaynağına ilişkin **gümrük denetimleri** güçlendirilmelidir.
- Zorla çalıştırma bağlantısı tespit edilen **ürünlerin ithalatına yasak uygulanmalı**, risk taşıyan ürünlerin Türkiye üzerinden geçişine izin verilmemelidir.
- AB, ABD ve diğer uluslararası aktörlerle koordinasyon sağlanarak zorla çalıştırma kaynaklı ürünlerin **Türkiye üzerinden geçişi önlenmelidir.**
- Uluslararası kuruluşlarla veri paylaşımı güçlendirilerek, riskli bölgelerden gelen ürünler **Türkiye’ye girişte ek denetime** tabi tutulmalıdır.
- Etik üretim ve zorla çalıştırma konularında **kamuoyu** bilgilendirilmeli, **tüketici farkındalığı** artırılmalıdır.
- E-ticaret platformlarında **şeffaf menşe bilgisi** zorunlu hâle getirilmeli, **halk sağlığı ve veri güvenliği** risklerine karşı koruyucu tedbirler alınmalıdır.
- Türkiye, uluslararası yükümlülüklerini karşılayan ve sürdürülebilir ticaret standartlarını benimseyen bir strateji ile **“Made in Türkiye” etiketinin güvenilirliğini korumalı**, küresel tedarik zincirlerinde etik ve şeffaf bir

aktör olarak tanımlanmak için gerekli adımları atmalı ve bu yönde piar çalışmaları gerçekleştirmelidir.

Bu önlemler, Türkiye'nin hem insan hakları taahhütlerini yerine getirmesini hem de ekonomik ve diplomatik riskleri minimize etmesini sağlayacak, uzun vadede ülke menşeli ürünlerin uluslararası pazarlardaki güvenilirliğini güçlendirecektir.

Kaynakça

新华网(Xinhua Haber Ajansı). (2024). 新疆棉花产量占全国92.2% 创历史新高 (Xinjiang pamuk üretimi ülke toplamının %92,2'sini oluşturdu, tarihi rekor kırdı). Erişim: <https://www.news.cn/fortune/20241227/d08147f9015e4c729cebcd7f2e05a940/c.html>

ABD Temsilciler Meclisi Çin Komünist Partisi Hakkında Seçilmiş Komite. (2023). *Fast Fashion and the Uyghur Genocide: Interim Findings*. <https://selectcommitteeontheccp.house.gov/sites/evo-subsites/selectcommitteeontheccp.house.gov/files/evo-media-document/fast-fashion-and-the-uyghur-genocide-interim-findings.pdf>

Amerika Birleşik Devletleri. (1930). *Gümrük Tarifeleri Yasası (Tariff Act of 1930)*. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti. Amerika Birleşik Devletleri Kongresi. (2021). Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası (Uyghur Forced Labor Prevention Act – UFLPA) (Public Law No. 117-78). Erişim: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/1155/text>

Amerika Birleşik Devletleri ve Malezya. (2025). *Karşılıklı Ticaret Anlaşması (The Agreement Between the United States of America and Malaysia on Reciprocal Trade)*. Beyaz Saray. Erişim: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/2025/10/agreement-between-the-united-states-of-america-and-malaysia-on-reciprocal-trade/>

Avrupa Komisyonu. (t.y.). *Zorla Çalıştırma Tüzüğü (The Forced Labour Regulation)*. Erişim: Kasım 2025, https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/goods/forced-labour-regulation_en

Avrupa Komisyonu. (2024). *Commission requests information under the Digital Services Act: Temu traders selling illegal products*. Erişim: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-requests-information-under-digital-services-act-temu-traders-selling-illegal-products>

Avrupa Komisyonu. (2025). *Commission warns Temu over high-risk products for EU users*. Erişim: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1913

Avrupa Konseyi. (1950). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. Avrupa Konseyi.

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi. (2024). *Regulation (EU) 2024/3015 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2024 on prohibiting products made with forced labour on the Union market and amending Directive (EU) 2019/1937 (OJ L 2024/3015, 12.12.2024)*. Erişim: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/3015/oj>

Avustralya. (2018). *Modern Kölelik Yasası*. Avustralya Hükümeti.

Birleşmiş Milletler. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. Birleşmiş Milletler.

Birleşmiş Milletler. (2011). *İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri*. Birleşmiş Milletler.

Birleşmiş Milletler. (1966). *Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Civil and Political Rights)*. Birleşmiş Milletler.

Habertürk. (2025, 21 Ekim). *Ticaret Bakanlığı açıkladı: 3 ürün grubunun kargo yoluyla ülkeye girişine kısıtlama*. Erişim: <https://www.haberturk.com/ticaret-bakanligi-acikladi-3-urun-grubunun-kargo-yoluyla-ulkeye-girisine-kisittlama-3831506-ekonomi>

İngiltere. (2015). *Modern Kölelik Yasası*. İngiltere Hükümeti.

Kolcuoğlu, U., & Erarslan, İ. (2025, 27 Ocak). *Tedarik zinciri özen yükümlülüğü ve Türk şirketlere etkisi*. Turkish Law Blog. Erişim: Kasım 2025, <https://turkishlawblog.com/insights/detail/tedarik-zinciri-ozen-yukumlulugu-ve-turk-sirketlere-etkisi>

McLymore, A. (2024, Mayıs 7). *Banned Chinese cotton found in 19% of US and global retailers' merchandise, study shows*. Reuters. Erişim: Kasım 2025, <https://www.reuters.com/markets/commodities/banned-chinese-cotton-found-19-us-retailers-merchandise-study-shows-2024-05-07/>

Murphy, L. T., & Elimä, N. (2020). *Laundering cotton: How Xinjiang cotton is obscured in international supply chains*. Sheffield: Sheffield Hallam University, Helena Kennedy Centre for International Justice.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (t.y.). *Kurumsal sürdürülebilirlik özen yükümlülüğü*. Erişim: Kasım 2025, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/ab-dongusel-ve-surdurulebilir-sanayi-politikalari/kurumsal-surdurulebilirlik-ozen-yukumlulugu>

TRT Haber. (2025, 19 Temmuz). *Bakanlık yurt dışından satın alınan riskli ürünleri takipte*. Erişim: <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/bakanlik-yurt-disindan-satin-alinan-riskli-urunleri-takipte-914284.html>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. “Madde 18: Zorla Çalıştırma ve Angarya Yasağı.” Resmî Gazete, 9 Kasım 1982, sayı 17863.

Uluslararası Çalışma Örgütü. (1930). *Zorla Çalıştırma Sözleşmesi (No. 29)*. ILO.

Uluslararası Çalışma Örgütü. (2022). *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*. Cenevre: ILO.

ETHR

DOĞU TÜRKİSTAN İNSAN HAKLARI İZLEME DERNEĞİ

شەرقىي تۈركىستان ئىنسان ھەقلىرى كۆزىتىش جەمئىيىتى

EAST TURKISTAN HUMAN RIGHTS WATCH ASSOCIATION

مرصد تركستان الشرقية لحقوق الإنسان

Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği, Doğu Türkistan'da Çin Halk Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini sistematik biçimde izleyen, belgeleyen ve raporlayan bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Dernek, uluslararası insan hakları hukukunun öngördüğü standartlar çerçevesinde Doğu Türkistan halkının temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla izleme, raporlama ve savunuculuk faaliyetleri yürütür. Bu kapsamda, hukuka aykırı uygulamalara maruz kalan kişilerin beyan ve başvurularını görünür kılmayı; ulusal ve uluslararası kurumlar nezdinde farkındalık ve etki oluşturmayı hedefler. Sansür ve ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalara karşı, bölgeye ilişkin güncel ve doğrulanabilir bilgileri kamuoyuyla paylaşmak ve insan hakları ihlallerine karşı hak temelli sivil tepki ve başvuru yollarını güçlendirmek Derneğin temel misyonudur.

/ethrworg

/ethrworg

/ethrworg

www.ethrw.org

info@ethrw.org

(0212) 524 69 99

Karagömrük Mah. Sarmaşık Sok. No. 43/1
Fatih, İstanbul / TÜRKİYE